

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD

Vědecký redaktor
prof. dr. Jiřina Popelová-Otáhalová

Recenzoval
doc. dr. Jan Patočka

R 1981

1994

ZLOMKY PŘEDSOKRATOVSKÝCH MYSLITELŮ

Vybral a přeložil
KAREL SVOBODA

K-10425
Elektro-Praga
HLINSKO
národní podnik
odd. technicko-ekonomických
informací

filosofická knihovna

NAKLADATELSTVÍ ČESKOSLOVENSKÉ
AKADEMIE VĚD

1962

XII SOFISTÉ

PRÓTAGORAS

Na počátku *Vyvracejících* pravil: „Měrou všech věcí je člověk, jsoucích, že jsou, a nejsoucích, že nejsou.“

[Zl. B 1 ze Sexta]

Prótagoras . . . praví, že hmota je plynoucí, a ježto plyne, neustále něco přichází na místo toho, co odchází, a vjemy se přetvářejí a mění podle věku i ostatního stavu těl. Říká také, že důvody všech jevů jsou skryty ve hmotě, takže hmota, pokud na ní záleží, může být vším, jak se každému jeví. Lidé pak chápou brzy to, brzy ono podle rozmanitých svých stavů.

[Zl. A 14 z uv. spis.]

Ani vnímatelné čáry nejsou takové, o jakých mluví geometr. Vždyť z vnímatelných věcí není nic tak přímé ani okrouhlé, nýbrž kruh se nedotýká pravítka jen v jednom bodě, nýbrž tak, jak tvrdil Prótagoras, vyvraceje geometry . . .

[Zl. B 7 z Aristotela]

Že jsou věci nepoznatelné a slova nelibá, jak praví Prótagoras stran matematiky.

[Zl. A 7a z Filodéma]

Prótagoras první říkal, že jsou o každé věci dva navzájem protivné výklady.

[Zl. B 6a z Diogena]

Prótagorovo ohlášení: slabší důvod (*logos*) činit silnějším.

[Zl. A 21 a B 6b z Aristotela]

Prótagoras prý užil takového počátku ve spise *O bozích*: „O bozích nemohu vědět, ani že jsou, ani že nejsou, ani jakou mají podobu.

Neboť mnoho věcí to brání vědět i nezjevnost bohů i krátký život člověka“.

[Zl. B 4 z Diogena, Eusébia aj.]

Ve spise nadepsaném *Veliká řeč* pravil Prótagoras: „Vyučování vyžaduje nadání i cvičení“ a „Hned z mládí třeba se učit.“

[Zl. B 3 z *Anecdota Parisina*]

Prótagoras pravil, že není ničím umění bez cvičení a cvičení bez umění.

[Zl. B 10 ze Stobaia]

Prótagoras pravil: „Nevyrůstá vzdělání v duši, nevnikne-li hodně hluboko.“

[Zl. B 11 z Pseudoplutarcha v syrském překladě]

Prótagoras první rozdělil řeč ve čtyři druhy: prosbu, otázku, odpověď a nařízení . . . a nazval je kořeny řečí.

[Zl. A 1 z Diogena]

Prótagoras lišil rody jmen: jména mužská, ženská a věcná (vl. „náradí“).

[Zl. A 27 z Aristotela]

Prótagoras pravil takto: „Když Periklovi v osmi jen dnech zahynuli dva synové, mladí a krásní, snesl to bez žalu, neboť si uchovával klid, z něhož měl každý den veliký prospěch pro spokojenost, bezbolestnost i slávu u lidu. Neboť kdokoli ho viděl, jak pevně snáší vlastní žal, pokládal ho za hrdého, statečného a sebe ovládajícího; znát každý dobře svou vlastní bezmocnost při takových osudech.“

[Zl. B 9 z Plutarcha]

GORGIAS

Ve spise nadepsaném *O nejsoucím čili o přírodě* dokazuje Gorgias postupně tři zásady, jednu a první: nic není; druhou: je-li i něco, nemůže to člověk poznat; třetí: lze-li to i poznat, nelze to přece s bližním sdělit a jemu to vyložit.

Že tedy nic není, usuzuje takovým způsobem: je-li něco, pak je buď jsoucí, nebo nejsoucí, nebo je jsoucí i nejsoucí. Není však ani

jsoucí, jak ukáže Gorgias, ani nejsoucí, jak nás přesvědčí, ani jsoucí a nejsoucí, jak také vyloží. Není tedy nic.

A věru nejsoucí není. Neboť je-li nejsoucí, pak zároveň bude a nebude, neboť pokud se myslí na jeho nejsoucnost, potud nebude, a pokud *jest* nejsoucí, potud zase bude. Je však zcela nemožné, aby něco zároveň bylo i nebylo; není tedy nejsoucí. A jinak: je-li nejsoucí, pak jsoucí nebude, neboť jsou to navzájem protivy, a přísluší-li nejsoucímu bytí, bude příslušet jsoucímu nebytí. Není však možné, aby jsoucí nebylo; nebude tedy ani nejsoucí.

Ale věru ani jsoucí není. Neboť je-li jsoucí, je buď věčné, nebo vzniklé, nebo zároveň věčné i vzniklé. Není však ani věčné, ani vzniklé, ani obé zároveň, jak ukážeme; jsoucí tedy není. Neboť je-li jsoucí věčné — s tím je totiž třeba začít —, nemá žádného počátku. Neboť vše vznikající má nějaký počátek, avšak věčné nevzniknuvší nemělo počátku. Nemá-li však počátku, je neomezeno, a je-li neomezeno, není nikde. Neboť je-li někde, pak je něco odlišného od něho — to, v čem *jest* — a nebude tedy jsoucí již neomezeno, ježto je čímsi obklopeno; neboť obklopující je větší než obklopené, nad neomezené však není nic většího, takže neomezené není nikde.

A věru jsoucí není ani obsaženo v sobě samém. Neboť pak bude totožné to, v čem něco je, a to, co v tom je, a jsoucí se stane dvojím, místem a tělem — to totiž, v čem něco je, je místo a to, co je v tom, je tělo — a to je nemožné. Jsoucí není tedy ani v sobě samém, takže je-li jsoucí věčné, je neomezeno, a je-li neomezeno, není nikde, a není-li nikde, tedy není. Tudíž je-li jsoucí věčné, není vůbec jsoucí.

Ale věru jsoucí nemůže být ani vzniklé. Neboť vzniklo-li, vzniklo buď ze jsoucího, nebo z nejsoucího. Avšak ani nevzniklo ze jsoucího, neboť je-li jsoucí, pak nevzniklo, nýbrž již *jest*; ani nevzniklo z nejsoucího, neboť nejsoucí nemůže nic zplodit, ježto to, co něco plodí, nutně musí mít účast v bytí. Jsoucí není tedy ani vzniklé.

Stejně pak nemůže být ani obojím, tj. zároveň věčné a vzniklé, neboť se tyto věci vzájemně ruší, a je-li jsoucí věčné, nevzniklo, a vzniklo-li, není věčné. Není-li tedy jsoucí ani věčné, ani vzniklé, ani obojí, pak by jsoucí vůbec nebylo. A jinak: je-li něco, pak je buď jedním nebo mnohým; není však ani jedním, ani mnohým, jak bude dokázáno. Jsoucí tedy není, neboť je-li jedním, má buď nějakou velikost, nebo je souvislé, nebo je velikostí, nebo je tělem. Ale ať je čímkoli z toho, není jedním, nýbrž má-li velikost, může být rozděleno, a je-li souvislé, může být rozseknuto. Podobně, je-li myšleno

jako velikost, nebude nedělitelné, a je-li tělem, bude trojnásobné, neboť bude mít délku, šířku a výšku. Je však nemožné tvrdit, že jsoucí není ničím z toho; jsoucí tedy není jedním.

Ale věru není ani mnohým. Neboť není-li jedním, není ani mnohým, vždyť mnohé je spojením jednotlivých věcí, pročež popírá-li se jedno, popírá se i mnohé. Z toho je však jasné, že není ani jsoucí, ani nejsoucí.

A snadno lze usoudit, že není ani obojí, zároveň jsoucí i nejsoucí. Neboť je-li i nejsoucí i jsoucí, pak bude nejsoucí — pokud jde o bytí — totožné se jsoucím, a proto není žádné z nich. Neboť se uznává, že nejsoucí není, a ukázal jsem, že je jsoucí s ním totožné; nebude tedy ani toto. Je-li však jsoucí totožné s nejsoucím, nemůže být obojím, neboť je-li obojím, není týmž, a je-li týmž, není obojím. Z toho plyne, že nic není, neboť není-li ani jsoucí, ani nejsoucí, ani obojí a nelze-li si vedle toho nic myslit, pak není nic.

Dále je třeba dokázat toto: i je-li něco, nemůže to člověk poznat a pomyslet. Neboť, praví Gorgias, jestliže myšlené věci nejsou jsoucí, pak jsoucí není myšleno. Je to pochopitelné: jako když myšlené věci jsou bílé a bílé věci jsou tedy myšleny, tak když myšlené věci nejsou jsoucí, tedy nutně jsoucí věci nebudou myšleny. Proto je správná i důsledná tato věta: nejsou-li myšlené věci jsoucí, pak jsoucí není myšleno. Nuže myšlené věci — je to třeba předpokládat — nejsou jsoucí, jak dále ukážeme; jsoucí tedy není myšleno. A že myšlené věci nejsou jsoucí, je zřejmé. Neboť jsou-li myšlené věci jsoucí, tedy jsou jsoucí *všechny* myšlené věci, a jakkoli si je kdo pomyslí. A to je v neshodě se skutečností, neboť pomyslí-li si kdo létajícího člověka nebo vozy jedoucí po moři, nelétá hned člověk a nejedou vody po moři. Proto myšlené věci nejsou jsoucí. Mimo to jsou-li myšlené věci jsoucí, pak nejsoucí věci nebudou myšleny, neboť protivnému přísluší protivné a jsoucímu je protivné nejsoucí. Proto platí rozhodně: přísluší-li jsoucímu, že je myšleno, bude příslušet nejsoucímu, že nebude myšleno. To je však nemožné, neboť je myšlenka Skylla, Chimaira¹ i mnoho jiného z nejsoucích věcí. Jsoucí tedy není myšleno. A jako jsou viděné věci proto zvány viditelnými, ježto jsou viděny, a slyšené proto slyšitelnými, ježto jsou slyšeny, a jako nezavrhujeme viditelné věci, ježto nejsou slyšeny, a nezanedbáváme slyšitelné věci, ježto nejsou viděny — každá totiž věc má být posuzována příslušným

¹ Obludy řeckých bájí.

a ne jiným smyslem —, tak i myšlené věci, třebaš by nebyly viděny zrakem ani slyšeny sluchem, přece skutečně *budou*, protože jsou chápány svým vlastním sudidlem. Myslí-li tedy někdo, že po moři jezdí vozy, musí věřit, i když to nevidí, že jsou vozy jezdící po moři. To je však nemožné; jsoucí tedy není myšleno a chápáno.

A i kdyby bylo chápáno, nelze to sdělit s někým jiným. Neboť jsou-li věci, které jsou vně, viditelné, slyšitelné a vůbec vnímatelné a jsou-li z nich viditelné věci vnímatelné zrakem, slyšitelné sluchem a ne naopak, jak pak by mohly být tyto věci oznámeny někomu jinému? Neboť to, čím oznamujeme, je řeč, a řeč není skutečnou věcí a něčím jsoucím. Neoznamujeme tedy bližnímu jsoucí věci, nýbrž řeč, která je jiná než skutečné věci. A jako se viditelné nemůže stát slyšitelným a naopak, tak jsoucí, ježto je vně, nemůže se stát naší řečí, a nejsou řečí, nemůže být vyjeveno jinému. Řeč pak, praví Gorgias, vzniká z věcí dorážejících na nás z vnějšku, tj. ze smyslových dojmů. Tak ze setkání s chutí vzniká v nás řeč pronášená o této vlastnosti a z naskytnutí barvy vzniká řeč o barvě. Je-li tomu tak, nedává řeč zprávu o vnější věci, nýbrž vnější věc se stává oznamovatelkou řeči. A věru nelze ani tvrdit, že jako je viditelné a slyšitelné skutečnou věcí, tak je jí i řeč, takže by se mohly podle skutečné a jsoucí řeči oznamovat skutečné a jsoucí věci. Neboť, praví Gorgias, i je-li řeč skutečnou věcí, přece se liší od ostatních skutečných věcí a nejvíce se různí od řeči viditelná těla, neboť jiným nástrojem se chápe viditelné a jiným řeč. Řeč tedy neukazuje většinu skutečných věcí, stejně jako ony neukazují navzájem svou přirozenost.

[Zl. B 3 ze Sexta¹]

Gorgias pravil, že bytí je nezjevné, nedostane-li se mu zdání, a zdání je slabé, nedostane-li se mu bytí.

[Zl. B 26 z Prokla]

Což pak nemluvíte (Menón² a Gorgias) o jakýchsi výtocích z věcí... a o průduších, do nichž a skrze něž procházejí výtoky... a že se jedny z výtoků shodují s některými průduchy, kdežto druhé jsou

¹ Obdobný výtah je v Pseudoaristotelově spise *O Melissovi*..., kap. 5—6; leckdy zachovává věrněji Gorgiovy myšlenky, ale jinde je jen heslovitý a jeho znění je nejednou porušeno.

² Osoba Platónovy rozmluvy.

menší nebo větší? ... Jeť barva výtokem z věcí¹ přiměřeným ke zraku, a proto vnímaným.

[Zl. B 4 z Platóna]

Oheň se rozněcuje sklem a mědí a stříbrem, zpracovanými určitým způsobem, ne proto, jak tvrdí Gorgias a jak myslí i někteří jiní, že odchází oheň průduchy...

[Zl. B 5 z Theofrasta]

Jeť od přírody, že to, co je slabší, nebrání silnějšímu, nýbrž že je slabší ovládáno i řízeno silnějším, že silnější vede a slabší následuje...

Řeč je mocnou vládkyní, která vykonává nejbožštější díla nejmenším a nejnepatrnějším tělem, neboť dovede i zahnat strach i odnít zármutek i způsobit starost i zvětšit soucit... Veškeré básnictví pokládám a prohlašuji za veršovanou řeč; kdo mu naslouchá, do toho vstoupí i úzkostlivá hrůza i slzíci soucit i žalostná touha, a při štěstí i neštěstí cizích věcí a těl pocítí duše působením řeči zvláštní jakýs cit... Neboť bohem podnícené zpěvy se slovy převádějí rozkoš a odvádějí smutek. Vždyť moc zpěvu, spojená s mýněním duše, očaruje ji, přemluví a kouzlem přemění...

... o většině věcí dává většina lidí své duši za rádkyni domněnku. Ale domněnka, jsouc vrtkavá a nestálá, přináší nestálé a vrtkavé štěstí těm, kdo jí užívají...

V stejném poměru je síla řeči k uspořádání duše jako uspořádání léků k přirozenosti těl. Neboť jako z léků každý vyhání z těla jiné šlávy a jedny léky zastavují nemoc, druhé však život, tak i z řeči jedny zarmoutí a druhé potěší, jiné poděsí a jiné dodají posluchačům odvahy, jiné však špatnou jakousi přemlouvou duši očarují a omámí.

[Zl. B 11 z Gorgiovy *Helény*]

Gorgias pravil, že je třeba vážnost odpůrců ničit smíchem a smích vážností.

[Zl. B 12 z Aristotela]

Tragédie... působí klam, při kterém, jak praví Gorgias, oklamavší je spravedlivější než neoklamavší a oklamáný je moudřejší než neoklamáný.

[Zl. B 23 z Plutarcha]

¹ Podle jiného čtení: tvarů.

PRODIKOS

Prodikos ... praví: „Slunce, měsíc, řeky, prameny a vůbec vše, co prospívá našemu životu, pokládali naši předkové za bohy pro užitek z toho, tak jako Egypťané Nil.“ A proto byl prý pokládán chléb za Démétro, víno za Dionýsa, voda za Poseidóna, oheň za Héfaista a podobně každá z užitečných věcí.

[Zl. B 5 ze Sexta]

Prodikos spojuje každý lidský obřad, mysteria i zasvěcování s prospěchem z orby a má za to, že odtud přišla mezi lidi i představa bohů i veškerá zbožnost.

[Zl. B 5 z Themistia]

Láska je zdvojená touha a zdvojená láska se stává šílenstvím.

[Zl. B 7 ze Stobaia]

Prodikos dělil rozkoše na radost, libost a spokojenost.

[Zl. A 19 z Aristotela]

Ve spise *O lidské přirozenosti* nazývá Prodikos spálenou a jakoby zcela zpraženou látku v šlávách slizem (*flegma*, vl. „palčivě“) ... a to, co jmenují všichni lidé slizem a má bílou barvu, nazývá hlenem (*blenna*).

[Zl. B 4 z Galéna]

HIPPIAS

Zákon, jsa vládcem lidí, vynucuje mnohé proti přírodě.

[Zl. C 1 z Platóna]

Hippias říká, že je dvojí záviť: jedna spravedlivá, závidí-li někdo špatným lidem docházejícím počt, druhá nespravedlivá, závidí-li někdo dobrým lidem. A závistivým se vede dvakrát hůře než ostatním, neboť se mrzí nejen nad vlastním neštěstím jako ostatní, nýbrž též nad cizím štěstím.

[Zl. B 16 ze Stobaia podle Plutarcha]

Hippias praví, že je osočování hroznou věcí ..., ani v zákonech není napsán proti osočovatelům žádný trest jako proti zlodějům,

a přece kradou přátelství, jež je nejkrásnějším statkem. Tak násilí, ač je zločinné, je spravedlivější než osočování, poněvadž není tajné.

[Zl. B 17 z uv. spis.]

ANTIFÓN

Ze spisu *O svornosti*

Pravil pak Antifón ve spise *O svornosti* takto: „Člověk, jenž o sobě tvrdí, že se stal ze všech živočichů nejpodobnějším bohu ...“

[Zl. B 48 z Fótia]

Celý život, brachu, je nadmíru hoden hany; nemá nic zvláštního, ani velikého, ani vznešeného, nýbrž vše malé, slabé, krátkodobé a a smíšené s velikými zármutky.

[Zl. B 51 ze Stobaia]

Žití se podobá denní stráži a délka života takřka jednomu dni, v kterém, vzhlednuvše k světlu, odevzdáváme heslo jiným, kdo přicházejí po nás.

[Zl. B 50 z uv. spis.]

Není možno opravit život tak jako kámen ve hře.

[Zl. B 52 z Harpokратиéna]

Někteří nežijí přítomný život, nýbrž se připravují s velikou horlivostí, jako by měli žít nějaký jiný život, ne přítomný, a zatím uniká zbývající čas.

[Zl. B 53a ze Stobaia]

První z lidských věcí je tuším výchova. Neboť počne-li kdo správně nějakou věc, ať jakoukoli, je pravděpodobné, že bude též správný konec. Neboť jaké kdo zaseje símě do země, takovou je též třeba očekávat sklizeň. A zaseje-li kdo do mladého těla ušlechtilou výchovu, žije to a roste po celý život a nezmaří to ani déšť, ani sucho.

[Zl. B 60 z uv. spis.]

S jakým člověkem se někdo stýká po většinu dne, takovým se nutně i sám stane ve svém chování.

[Zl. B 62 z uv. spis.]

Nad bezvládí není pro lidi nic horšího. Poznávající to, přivykali dřívější lidé od počátku hochy poslušnosti a vykonávání rozkazů, aby nebyli zmateni, až podstoupí jako muži veliké změny.

[Zl. B 61 z uv. spis.]

Nuže dejme tomu, že život pokročí a zatouží po sňatku a po ženě! Tento den, tato noc je počátkem nového osudu (vl. „démona“), nové zkázy. Jeť sňatek pro člověka velikým zápasem. Neboť není-li žena náhodou vhodná, co si počít v tomto neštěstí? Je obtížné ji propustit a zneprátenit si příbuzné, lidi stejně smýšlející, stejně cítící, jež člověk ctil a jimiž byl cten, ale je též obtížné podržet takový statek, myslit, že se získávají rozkoše, a přivádět si zármutek.

Nuže nemluvme o nejhorším a mluvmе o tom, co je ze všeho nej-příhodnější! Neboť co je člověku příjemnějšího než žena podle jeho přání? Co je sladšího, zvláště pro mladého muže? Avšak právě tam, kde je příjemné, je kdesi blízko i žalostné, neboť rozkoše nepřicházejí samy, nýbrž je provázejí zármutky a strasti. Vždyť i vítězství v Olympii, v Delfách i jiné takové závody a znalosti i všechny rozkoše vznikávají z velikých bolestí, neboť pocty, závodní ceny a požitky, které dává bůh lidem, nutí k velikým námahám a potu. Já aspoň, kdyby se mi dostalo ještě jiného takového těla, jako jsem sám sobě, nemohl bych žít: tolik nesnázi si sám působím kvůli tělesnému zdraví, k vůli výtěžku na denní živobytí, kvůli slávě, kvůli rozvaze, dobrému jménu a dobré pověsti. Což pak kdyby se mi dostalo ještě jiného takového těla, které by mi působilo tolik starostí? Není tedy zřejmé, že žena, je-li podle mužova přání, mu nepůsobí o nic méně příjemností a bolestí, nežli on působí sám sobě kvůli zdraví dvou těl, kvůli dobývání živobytí, kvůli rozvážnosti a dobrému jménu (dvou lidí)?

Nuže dejme tomu, že se narodily děti! Tu je již vše plné starostí, z myslí zmizí mladistvá pružnost a není již tatáž tvář.

[Zl. B 49 z uv. spis.]

... vždyť péče o starce se podobá péči o dítě.

[Zl. B 66 z Klementa]

Druzí však pracují, šetří, namáhají se, ukládají peníze a mají z toho radost, jakou si lze jen představit. Zato vybírají-li peníze a užívají-li jich, mají bolest, jako by si odníмали své maso.

[Zl. B 53 ze Stobaia]

Je jakás bajka, že jeden muž spatřil jiného muže, jak získává mnoho peněz, a prosil ho, aby mu je půjčil na úrok. Ten však nechtěl, nýbrž byl takový, že nedůvěřoval a nikomu nepomáhal; i odnesl peníze a kdesi je schoval. A někdo ho zpozoroval, jak to dělal, a tajně vzal peníze. I přišel později ten, který ukryl peníze, a nenalezl jich. Rmoutil se tedy velice nad nehodou a zejména proto, že nepůjčil peníze prosícímu, neboť by se mu byly uchovaly a byly by mu vynášely ještě jiné peníze. I potkav toho muže, který si tehdy chtěl od něho vypůjčit, nařikal nad svou nehodou; pochybil prý a lituje, že mu nevyhověl, nýbrž ho odbyl, jelikož jsou proň peníze zcela ztraceny. Druhý ho však pobízel, aby si nedělal starosti, nýbrž myslel, že má peníze a že se mu neztratily, ať jen položí kámen na ono místo. „Vždyť ani když jsi měl peníze, jsi jich nikterak neužíval, a proto ani teď nemysli, že jsi o něco přišel!“

Věru čeho člověk neužíval a nebude užívat, z toho, ať to má, nebo nemá, mu nevzchází žádná ani větší, ani menší škoda. Neboť kterému muži nechce bůh dát naprosto dobré věci, tomu poskytne bohatství peněz, ale učiní ho chudým v správném myšlení a tak, odňav mu jedno, zbaví ho obojího.

[Zl. B 54 z uv. spis.]

Je špatný, kdo při vzdálených a budoucích nebezpečnostech je smělý jazykem a horlivě se snaží, dojde-li však k činu, váhá.

[Zl. B 56 z uv. spis.]

Nemoc je svátkem pro lenochy, neboť nejdou za svou prací.

[Zl. B 57 z uv. spis.]

Kdo jde k bližnímu, chtěje mu ublížit, ale dostane strach, že neuskuteční to, co chce, a přivodí si to, co nechce, ten je rozvážnější, neboť zatím co má strach, váhá, a zatím co váhá, čas mezitím uplynávající odvrátí leckdy mysl od záměrů. A při hotovém činu to není možné, avšak při váhání se to může stát.

Dále kdo se domnívá, že ublíží svým bližním, že však při tom nic neutrpí, není rozvážný. Naděje nejsou všude dobrem, neboť takové naděje uvrhly mnoho lidí do nenapravitelných neštěstí, a co myslili, že učiní bližním, to, jak se ukázalo, utrpěli sami. A rozvážnost muže nelze jinak správněji posoudit než takto: kdo uzavře sám sebe okamžitým rozkoším a je s to sebe ovlást a přemoci, (je roz-

vážný). Kdo však chce ihned vyhovět své žádostivosti, chce horší místo lepšího.

[Zl. B 58 z uv. spis.]

Kdo po hanebných nebo špatných věcech ani nezatoužil, ani se jich nedotkl, není rozvážný, neboť není pak nic, co by byl přemohl a osvědčil se tak rádným.

[Zl. B 59 z uv. spis.]

Nová přátelství jsou pevná, avšak stará jsou pevnější.

[Zl. B 64 z uv. spis.]

Mnozí lidé majíce přátele nepoznávají to, nýbrž činí si svými druhy obdivovatele svého bohatství a lichotníky svého štěstí.

[Zl. B 65 ze Suidy]

... čas, nejcennější výdaj, jak řekl Antifón.

[Zl. B 77 z Plutarcha]

Z PRAVDY

Antifón říká toto v I. knize *Pravdy*: „Poznáš-li to, budeš vědět, že není nic jednotlivé¹ pro něj² ani z toho, co vidí zrakem ten, kdo vidí nejdále, ani z toho, co poznává rozumem, kdo poznává co nejdále.“ A.: „Všechny lidi vede poznání těla ke zdraví i k nemoci i ke všemu ostatnímu“.

[Zl. B 1 a 2 z Galéna]

Antifón v I. knize *Pravdy*: „Proto ničeho nepotřebuje³ ani od jiného nic nebere, nýbrž je neomezený a nestrádající“.

[Zl. B 10 ze Stobaia]

Antifón říká v I. knize *Pravdy*: „Zbavena jsouc prostředků by byla (příroda) špatně uspořádala mnoho krásného.“

[Zl. B 14 z Harpokrationa]

¹ Tj.: vše je jedno.

² Snad: pro ducha.

³ Tj. duch nebo bůh.

Kdyby někdo zahrabal lehátko a plíseň na dřevě by nabyla života, tu by nevzniklo lehátko, nýbrž dřevo.

[Zl. B 15 z Aristotela a Harpokrationa]

Antifón ... říkal, že čas je myšlenkou nebo měrou, ne skutečnou věcí.

[Zl. B 9 z Aetia]

Antifón vepsal rovnostranný trojúhelník do kruhu, nad každou ze stran sestrojil jiný rovnoramenný trojúhelník, dotýkající se obvodu kruhu, a činil to neustále, domnívaje se, že strana posledního trojúhelníka, ač přímá, jednou splyne s kružnicí.

[Zl. B 13 z Themistia]

... Spravedlnost je tedy nepřekračovat zákony obce, v níž je někdo občanem. Pro sebe nejprospěšněji by tedy užíval člověk spravedlnosti, kdyby si před svědky vážil zákonů, beze svědků však požadavků přírody. Neboť nařízení zákonů jsou umělá, nařízení přírody však nutná a nařízení zákonů jsou smluvená, ne přirozená, nařízení přírody však přirozená, ne smluvená. Přestupuje-li tedy někdo zákony a unikne-li pozornosti těch, kdo je smluvili, je zbaven hanby i trestu; neunikne-li, není zbaven. Porušuje-li však proti možnosti¹ něco z toho, co je vrozeno od přírody, není to zlo o nic menší, unikne-li pozornosti všech lidí, a není o nic větší, uvidí-li to všichni, neboť netrpí škodu z mínění, nýbrž z pravdy.

Zkoumání o těchto věcech se pak podniká rozhodně proto, že většina z toho, co je spravedlivé podle zákona, je nepřátelská přírodě. Jeť stanoveno zákonem pro oči, co mají vidět a co nemají, pro uši, co mají slyšet a co nemají, pro jazyk, co má mluvit a co nemá, pro ruce, co mají dělat a co nemají, pro nohy, k čemu mají chodit a k čemu nemají, a pro mysl, po čem má toužit a po čem nemá. Nuže přírodě není o nic milejší ani bližší to, od čeho zákony odvracejí lidi, než to, k čemu je vybízejí. Zato život a umírání náleží k přírodě a život je z věcí lidem prospěšných, umírání z věcí neprospěšných. Prospěšné pak věci, jsou-li určeny zákonem, jsou poutem přírody, a jsou-li určeny přírodou, jsou svobodny.

Podle správného mínění neprospívá nikterak přírodě více to, co

¹ Tj. ač může vyhovět přírodě.

působí strast, nežli to, co působí radost, a není tedy prospěšnější bolestné než příjemné, neboť co je doopravdy prospěšné, nesmí škodit, nýbrž prospívat. Proto co je prospěšné přírodě . . .

Za spravedlivé jsou pokládáni i ti, kdo se brání utrpěvše křivdu a nezačínají sami křivě jednat, i ti, kdo dobře činí rodičům, třeba jim oni ubližují, i ti, kdo nechávají na soudě přísahat protivníky a sami nepřisahají. A mezi těmito uvedenými činy lze nalézt mnohé, které jsou nepřátelské přírodě; neboť obsahují více bolesti, ač by mohly obsahovat méně, a méně radostí, ač by mohly obsahovat více, a také utrpení, ač by bylo možno netrpět. Kdyby arci těm, kdo schvalují takové zásady, přicházela nějaká pomoc od zákonů a těm, kdo je neschvalují a protiví se jim, nějaká pohroma, pak by nebyla neprospěšná poslušnost zákonů. Avšak nyní je nabíledni, že těm, kdo schvalují takové zásady, nemůže zákonné právo prospívat. Vždyť ono nejprve nechává trpícího trpět a (nesprávně) jednajícího jednat a až dosud nebránilo, aby trpící netrpěl a jednající nejednal. A když je věc vznesena k potrestání, tu nemá trpící žádnou výhodu proti jednajícímu, neboť musí přesvědčit soudce, že utrpěl křivdu, a pak žádá o to, aby mohl dosíci dostiučinění. Avšak totéž je možno i jednajícímu, jenž se rozhodl zapírat . . .

Ty, kdo pocházejí ze vznešených otců, máme v úctě a vážnosti, ale ty, kdo nepocházejí ze vznešeného rodu, nemáme v úctě a vážnosti. V tom se k sobě chováme jako barbari, neboť jsme od přírody všichni ve všem stejně zrozeni, i barbari i Řekové. Dokazují to věci od přírody všem lidem nutné; všichni si je mohou stejně opatřit a v nich ve všech se od nás neliší ani žádný barbar, ani Řek. Neboť všichni dýcháme do vzduchu ústy a nosem a všichni jíme rukama . . .

. . . navzájem si pravdivě svědčit se pokládá za spravedlivé a rovněž i užitečné pro lidská zřízení. Přesto nebude spravedlivý, kdo to činí, ježto je spravedlivé nikomu nekřivdit, nekřivdí-li se nám. Neboť svědek, i když pravdivě svědčí, nezbytně přece nějak křivdí jinému a zároveň sám později utrpí křivdu pro to, co řekl, poněvadž je pro jeho svědectví odsuzován ten, proti němuž svědčí, a ztrácí buď peníze nebo život přičiněním toho, jemuž nijak nekřivdí. Při tom tedy svědčící křivdí tomu, proti němuž svědčí, ježto mu křivdí, ač mu on nekřivdil, a sám trpí křivdu od toho, koho usvědčil, ježto je jím nenáviděn, když pravdivě svědčil. A trpí nejen nenávisť, nýbrž i tím, že se musí mít po celý život na pozoru před tím, proti němuž svědčil; tak má nepřítele, který by proti němu zle mluvil

i jednal, mohl-li by. Nuže jeví se to nemalou křivdou, i co sám trpí i v čem křivdí. A věru není možno, aby i to (svědčení) bylo spravedlivé i to, že se nemá křivdit a trpět křivdu, nýbrž je nutné, aby bylo buď jedno z toho spravedlivé, anebo obojí nespravedlivé.

A nespravedlivým se jeví též zasedání na soudech i rozsuzování i usmiřování soukromých sporů, neboť co jedněm prospívá, škodí druhým a při tom ti, kdo mají prospěch, netrpí křivdu, ale ti, kdo mají škodu, trpí křivdu . . .

[Zl. B 44 z papyru 3. stol. n. l.]

. . . u Antifóna v II. knize *Pravdy* lze nalézt . . .: „Kdykoli vzniknou ve vzduchu deště a větry sobě protivné, tehdy se spojuje a zhušťuje voda na mnoha místech, a co je přemoženo ze srážejícího se, to se zhustí a spojí v kroupy, jsouc stlačováno silou větru“.

[Zl. B 29 z Galéna]

Antifón v II. knize *Pravdy*: „Oheň, jenž pálí a taví zemi, činí ji svrašťelou.“

[Zl. B 30 z Harpokrationa]

Antifón řekl: „Místo, kde zárodek roste a se živí, nazývá se koží“.¹

[Zl. B 36 z Polluka]

. . . v II. knize z Antifóntových knih *O pravdě*: „Řekl jsem ti o těchto věcech, že je vzbudila žluč, ježto byla v rukou a nohou. Ta (žluč) však, která vnikla až k masu, způsobila, bylo-li jí mnoho, chronické horečky. Neboť dostane-li se žluč k masu, vzniká v něm jejím působením zkáza v jeho podstatě a nabobtná. Z toho místa tedy přichází nepřirozené teplo; jeho trvání a ustálení však pochází ze žluče, je-li jí mnoho v masu a neodchází-li rychle z něho a nezmění-li se, nýbrž tam trvá a dále zůstává vedle nepřirozeného tepla . . . Vtéká-li do cév více (žluče), než snesou, otevrou se, a proto jí vzniká *flegmoné*.² A vzniká-li z toho *flegmoné* a počne působit postiženému bolesti a zakoření se to, nazývá se ta nemoc dnou.“

[Zl. B 29a z arabského překladu Galéna]

¹ Zárodečný obal, *chórion*.

² Zánět podkožní tkáně.

Ze Sisyfa.

Byl čas, kdy život lidí nespořádan byl
i zvířecký a jenom síle poddaný,
kdy ani řádným lidem žádné odměny
se nedostávalo ni trestu lidem zlým.
A zdá se mi, že potom lidé zákony
si dali za mstitele, aby právo jim
všem stejně vládlo, zpupnost sobě podrobíc.
Teď trestán byl, kdo něčeho se dopustil.

Pak zákony jim sice zabraňovaly,
by zjevně nepáchali činy násilné,
než páchali je potají; tu, zdá se mi,
že vynalezl lidem bázeň před bohy
kterýs muž chytrý, moudrý, aby měli zlí
strach také tehdy, kdyby něco v tajnosti
buď činili neb mluvili neb myslili.
Tak tedy božstvo zavedl a víru tu,
že démon jest, jenž vzkvétá věčným životem
a duchem slyší, vidí, myslí úsilně
i na svět hledí a má božskou povahu.
Ten všechno slyší, co si lidé říkají,
a všechno může viděti, co dělají.
A zamýšlíš-li mlčky něco špatného,
to neunikne bohům, neboť mysl v nich
je silná. — Vykládaje řeči takové,
on zavedl k nám ze všech nauk nejsladší,
neb při tom pravdu lživou řečí zahalil.
I vyprávěl, že bozi bydlí na místě,
jež jménem svým by lidi nejvíc děsilo,
vždyť odtud strach, jak poznal, lidem vznikává
a jindy pomoc v jejich strastném životě.
Je hoření to okruh; na něm viděl on,
že blesky jsou a hrozné hromu údery
i nebes tělo hvězdnaté, jež výtvořem
je krásným Času, stavitele moudrého.

Tam také kráčí balvan slunce zářivý
a odtud vlahý déšť se na zem snášívá.
Strach takový on kolem lidí rozestřel
a přitom ve své řeči sídlo krásné dal
i vhodné místo božstvu, ale zároveň
též bezzákonost vykořenil zákonem.

[Zl. B 25 ze Sexta]

Dobrymi činí nás cvik spíše než přírody vliv.

[Zl. B 9 ze Stobaia]

Nuže počínám narozením člověka. Jak by se stal tělem nejsilnější
a nejlepší? Kdyby ploditel provozoval tělocvik, hodně jedl i otužoval
své tělo a kdyby matka příštího dítěte měla silné tělo a provozovala
tělocvik.

[Zl. B 32 z Klementa]

Kritias píše toto v prvním *Vymezení*: „Ani co vnímá člověk
ostatním tělem, ani co poznává svou mysl“ a opět: „Poznávají
lidé, navyklí mít zdravou mysl“ a v I. knize *Hovorů*: „Kdyby ses
sám cvičil, abys měl schopnou mysl, pak by ti (smysly) co nejméně
škodily.

[Zl. B 39 a 40 z Galéna]

Nejkrásnější tvar mezi muži je ženský a mezi ženami zas opačný.
[Zl. B 48 z Dióna z Prusy]

Nic není jistého leda to, že kdo se narodil, zemře a že žijící nemůže
kráčet mimo poblouzení.

[Zl. B 49 z Pseudodionýsiovy *Rétoriky*]

THRASYMACHOS

Thrasymachos napsal, že nevidí bozi lidské věci, neboť by nebyli
přehlédli největší z lidských statků, spravedlnost; vidíme totiž, že
jí lidé neužívají.

[Zl. B 8 z Hermie]

Tvrdím, že spravedlivé není nic jiného než prospěch silnějšího.

[Zl. B 6a z Platóna]

LYKOFRÓN

Lykofrón praví, že věda je spojením vědění a duše.

[Zl. 1 z Aristotela]

Zákon je, jak říkal Lykofrón, ručitelem vzájemných práv.

[Zl. 3 z uv. spis.]

Krása urozenosti není zjevná, jen v slově je její vznešenost.

[Zl. 4 z uv. spis.]

ALKIDAMAS

... zákony, králové obcí ...

[Aristotelés, *Rétorika* III 3]

... filosofie, tvrz zákonů ...

[uv. m.]

Bůh dal všem svobodu; nikoho neučinila příroda otrokem.

[Scholia k Aristotelově *Rétorice* I 13]

Z „IAMBlichOVA ANONYMA“

Nesmí se tedy také usilovat o převahu a soudit, že násilí založené na převaze je ctností a poslušnost zákonů zbabělostí. Neboť takové smýšlení je zcela ničemné a vzniká z něho naprostý opak dobra, špatnost i škoda. Ježto se totiž lidé zrodili neschopní žít jednotlivě a vzájemně se sešli z nutnosti, ježto dále vynalezli celý způsob života i nástroje k němu a ježto není možné, aby spolu byli a žili v nezákonnosti, neboť by jim vznikla větší škoda, než kdyby žili jednotlivě, pro tyto tedy nutnosti kraluje mezi lidmi zákon a právo a nikterak se to nemůže změnit, neboť je to přírodou silně upevněno.

Kdyby se věru někdo zrodil, kdo by měl od počátku takovou přirozenost, že by byl nezranitelný na těle, bez nemoci, necitlivý, nadlidský a jako z ocele na těle i na duši, tu by se snad mohl někdo domnívat, že mu dostačí násilí založené na převaze — neboť takový člověk by mohl být bez trestu, kdyby se nepodroboval zákonu —,

avšak nesoudil by tak správně. Neboť i kdyby se vyskytl někdo takový — nemůže to však být —, udržel by se takový člověk, jen kdyby pomáhal zákonům a právu, posiloval je a své síly užíval pro ně a pro to, co jim prospívá; jinak by však neobstál. Neboť by se tuším proti takovému tvoru postavili všichni lidé ve shodě se svou zákonností a jejich množství by buď lstí nebo mocí přemohlo a zdolalo takového muže. Tak se ukazuje, že se i samo násilí, ať je to jakékoli násilí, může udržet jen zákonem a právem.

Sluší se pak poznat i to o zákonnosti a nezákonnosti, jak se od sebe liší a že je zákonnost nejlepší věcí ve veřejném i soukromém životě a nezákonnost nejhorší. Neboť z nezákonnosti vznikají ihned největší škody.

Počněme pak vykládat o zákonnosti, což je přednější! Především vzniká ze zákonnosti vzájemná důvěra, která velmi prospívá všem lidem a je velikým dobrem, neboť se jí stávají peníze společnými a tak, i když je jich málo, přece stačí, obíhají-li, a bez ní nestačí, i když je jejich mnoho. A náhody v peněžních věcech i v životě, jak příznivé, tak nepříznivé, jsou řízeny zákonností co nejvýhodněji pro lidi, neboť ti, kdo mají zdar, užívají ho v klidu a bez úkladů a těm, kdo mají nezdar, dostává se pomoci od oněch skrze vzájemný styk a důvěru, což vzniká ze zákonnosti. Dále působením zákonnosti nemaří lidé čas na veřejné věci, nýbrž ho využít kují pro životní práce. Tak jsou v zákonnosti zproštěni nejnepříjemnější starosti a věnují se nejpríjemnější, neboť starost o veřejné věci je nejnepříjemnější a starost o vlastní díla nejpríjemnější. A jdou-li spat, což je lidem přestávkou v strastech, jdou beze strachu a bez trapných myšlenek a stejně se jim daří, vstávají-li ze spánku; nedostávají náhle strach a neočekávají, že se změny poměrů vzejde neblahý den,¹ nýbrž beze strachu věnují se bezbolestné péči o životní díla a usnadňují si námahu spolehlivou a blahou nadějí na dobrou odměnu; všeho toho je příčinou zákonnost. A to, co působí lidem největší strasti, totiž válka, která vede ke zkáze i k otroctví, i to se přihází více tam, kde žijí bez zákonů, a méně tam, kde žijí se zákony. I mnoho jiného dobrého je v zákonnosti, co z ní vzniká jako pomoc pro život a jako útěcha v obtížích.

A z nezákonnosti pocházejí tyto strasti. Především nemají lidé kdy na práci a starají se o nejpríjemnější věc, totiž o veřejné

¹ Místo je porušeno.

věci a ne o své práce, dále shromažďují peníze pro nedostatek důvěry i oběhu a nesdílejí je s jinými, čímž nastává nedostatek peněz, i když je jich hojně. A nepříznivé i příznivé náhody vedou k opačnému výsledku, neboť zdar není bezpečný v nezákonnosti, nýbrž se mu činí nástrahy a nezdar se neodklizuje, nýbrž se zesiluje pro nedostatek důvěry a oběhu. A z téže příčiny spíše dochází k zahraniční válce i k vnitřnímu rozbroji, a nevznikly-li již dříve, přiházejí se právě tehdy. A lidé jsou stále zabráně veřejnými věcmi pro vzájemné úklady, pro něž se ustavičně mají na pozoru, a činí též sami navzájem úklady. A ani bdíce nemají příjemné myšlenky, ani jdouce spat nemají příjemné útočiště ve spánku, nýbrž děsivé, a probuzení, plné strachu a zmatku, přivádí člověka k náhlým vzpomínkám na strasti. Všechna tato i ostatní dříve uvedená zla pocházejí z nezákonnosti.

Ani samovláda, tak veliké a tak strašné zlo, nevzniká z ničeho jiného než z nezákonnosti. Někteří lidé, kteří nesprávně usuzují, mají za to, že vzniká samovláda z něčeho jiného a že lidé pozbývají svobody bez své viny, jsouce znásilněni od toho, kdo se zmocní samovlády, avšak nesoudí tak správně. Neboť kdo myslí, že král nebo samovládce vzniká z něčeho jiného než z nezákonnosti a převahy, je pošetilý. Stává se to jen tehdy, když se všichni obrátí k zlému, neboť není možno, aby žili lidé bez zákonů a práva. Jakmile tedy odejdou z lidu tyto dvě věci, zákon a právo, tu hned přechází dozor a péče o ně na jednoho. Neboť jak jinak by přešla vláda na jednoho, než je-li vytlačen zákon prospívající lidu? Vždyť ten muž, který zruší právo a odkládá zákon všem společný i prospěšný, musil by být z ocele, kdyby to měl uloupit lidu, on samotný mnohým. Člověk z masa a podobný ostatním by to nemohl učinit, ale naopak kdyby obnovil zaniklé zákony, mohl by se stát vládcem. Proto také, když se to děje, to někteří nepozorují.

[Iamblichos, *Protreptikos* 20, 6—7]

Z „DVOJÍCH ŘEČÍ“

O dobru a zlu.

Dvoji řeč mluví v Řecku filosofové o dobru a zlu, neboť jedni říkají, že je něco jiného dobro a něco jiného zlo, druhí však, že je to totéž a že je to jedním dobrem a druhým zlem, ano i témuž člověku

jednou dobrem, po druhé zlem. A já se k nim také přidávám a mohu to vidět z lidského života, kdo pečuje o jídlo, pití a pohlavní lásku, neboť pro nemocného je to zlem, pro zdravého však a pro toho, kdo toho potřebuje, dobrem. A dále nemírnost v tom je pro nemírné zlem, pro ty však, kdo s tím obchodují a si vydělávají, dobrem. Dále nemoc je pro nemocného zlem, ale pro lékaře dobrem. Dále smrt je pro zemřelého zlem, ale pro obchodníky s pohřebními potřebami a pro hrobníky dobrem. Také orba, která přinese dobrou úrodu, je pro rolníky dobrem, pro obchodníky však zlem. Dále ztroskotání a rozbití nákladních lodí je pro majitele lodí zlem, pro stavitelů lodí však dobrem. Také zrezavění, otupení a polámání železného nářadí je pro ostatní zlem, pro kováře však dobrem. A věru rozbití hliněné nádoby je pro ostatní zlem, pro hrnčiče však dobrem. Opořebování a protřzení opánku je pro ostatní zlem, pro obuvníka však dobrem. Dále v tělocvičnách, hudebních a vojenských závodech: na př. v závodě během je vítězství pro vítěze dobrem, pro přemožené však zlem. Stejně též křížkující, rohovníci a všichni hudebníci: tak vítězství na kithaře je pro vítěze dobrem, pro přemožené však zlem. Také ve válce — a nejprve uvedu poslední události — vítězství Lakedaimoňanů, jímž přemohli Athéňany a jejich spojence, je pro Lakedaimoňany dobrem, pro Athéňany však a jejich spojence zlem.¹ A vítězství, kterým přemohli Řekové Peršana, bylo pro Řeky dobrem, pro barbary však zlem.² Dále dobytí Iliu bylo pro Achaje dobrem, pro Trojany však zlem. A stejně též pohromy Thébánů a Argivských.³ A boj Kentaurů a Lapithů byl pro Lapithy dobrem, pro Kentaury však zlem.⁴ A věru i vítězný boj bohů a Gigantů, o kterém se vypráví, byl pro bohy dobrem, pro Giganty však zlem.⁵

Druhá pak řeč se mluví, že je něco jiného dobro a něco jiného zlo a že se liší jak jméno, tak i věc. A také já rozlišuji tímto způsobem: myslím totiž, že by nebylo jasné, jaká věc je dobrem a jaká zlem, kdyby bylo obé totéž a ne různé; a to by bylo podivné. A myslím, že by nemohl odpovědět, kdo by to tvrdil, kdyby se někdo otázel:

¹ R. 404 se skončila peloponéská válka porážkou Athéňanů.

² Řekové porazili několikrát Peršany v 5. stol., u Marathóna, u Salamíny, u Plataj, u kyperské Salamíny aj.

³ Mytické výpravy Sedmi proti Thébám a jejich synů.

⁴ Boj polozvířecích Kentaurů s Lapithy se prý strhl při svatbě krále Lapithů Peirithoa.

⁵ Synové Země, Giganti, se vzbouřili proti olympským bohům.

„Pověz mi tedy, učinili ti již rodiče něco dobrého?“ Řekl by: „„Mnoho a velmi dobrého““. „Ty jsi jim tedy povinen velikým a mnohým zlem, je-li dobro totéž co zlo. Jak pak, učinil jsi již něco dobrého příbuzným?“ „„Mnoho a velmi dobrého““. „Činil jsi tedy příbuzným zlo. Jak pak, učinil jsi již zlo nepřátelům?“ „„Mnoho a velmi zlého.““ „Učinil jsi jim tedy největší dobro. — Nuže odpověz mi věru i na toto: zdaž nelituješ žebráků, že snášejí mnoho zlého, a neblahoslaviš je zase, že se jim velmi dobře daří, je-li dobro a zlo totéž?“ A nic nebrání, aby se neměl perský král stejně jako žebráci, neboť mnoho dobrého, co má, je i mnoho zlého, je-li dobro a zlo totéž. A to budiž řečeno o všem! Mohu to projít jednotlivě počínaje jídlem, pitím a pohlavní láskou, neboť tyto činnosti jsou pro nemocné (zlem a zase)¹ jsou jim tyto činnosti dobrem, je-li dobro a zlo totéž. A nemocným je nemoc zlem i dobrem, je-li dobro totéž, co zlo. A stejně je tomu i se vším ostatním, což bylo uvedeno v dřívější řeči. A neříkám, co je dobro, nýbrž tomu se snažím učit, že zlo a dobro není totéž, nýbrž různé.

[kap. 1]

O moudrosti a ctnosti, lze-li jim učit

Říká se pak jakás řeč ani pravdivá, ani nová, že moudrosti a ctnosti nelze učit ani jiné, ani sebe. A kdo to tvrdí, užívají těchto důkazů. Že prý není možno, odevzdáš-li něco někomu jinému, abys to sám ještě měl. To je jeden důkaz. A druhý: kdyby bylo lze učit moudrosti a ctnosti, že by byli jejich odborní učitelé, jako jsou učitelé hudby. A třetí, že moudří lidé, kteří žili v Řecku, by byli tomu naučili své děti a přátele. A čtvrtý, že někteří lidé, kteří přišli k sofistům, z toho neměli žádný prospěch. A pátý, že mnozí, ač se nestýkali se sofisty, nabyli vážnosti.

Já však pokládám tuto řeč za velmi pošetilou. Neboť poznávám, že učitelé učí písmu a kitharisté hře na kitharu a každý z nich to stále umí. A proti druhému důkazu, že nejsou odborní učitelé moudrosti a ctnosti: čemu pak učí sofisté ne-li moudrosti a ctnosti? A co byli anaxagorovci a pythagorovci? A třetí důkaz: vždyť Polýkleitos naučil svého syna sochařství. A nenaučil-li někdo, není to

¹ Doplněno.

důkazem, neboť jestliže jeden něčemu naučil, je to svědectvím, že je možno naučit. A čtvrtý důkaz, stávají-li se někteří moudřími bez sofistů: vždyť se naučili mnozí písmu, aniž se mu učili. Je něčím i nadání, jimž se leckdo, aniž se učil od sofistů, stane schopným — je-li nadán — snadno pochopit většinu věcí, když se jen málo naučil od těch, od kterých se učíme i slovům; učíme se jim více nebo méně, jeden od otce, druhý od matky. A nevěří-li někdo, že se učíme slovům, ale myslí, že se rodíme s jejich znalostí, ať to pozná z tohoto: kdyby někdo poslal novorozené dítě do Persie a tam by je dal vychovávat, nemluvilo by řeckým jazykem, nýbrž persky, a kdyby je někdo dopravil odtud sem, mluvilo by pak řecky. Tak se učíme slovům a neznáme svých učitelů.

Takto jsem promluvil řeč a máš počátek, konec i střed. A netvrdím, že lze učit moudrosti a ctnosti, ale nedostačují mi ony důkazy.

[kap. 6]